

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2021
ΕΘΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

ΔΗΜΟΣ
ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ

ΔΗΜΟΣ

ΑΓΙΑΣ
ΒΑΡΒΑΡΑΣ

200 χρόνια

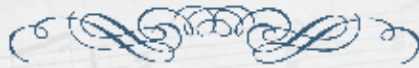
ΑΠΟ ΤΗΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ISBN: 978-618-5438-31-9

ΜΙΛΗΤΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Η όμορφη πόλη μας, στα επαναστατικά χρόνια δεν υπήρχε.

Ίσως μια-δυο μικρές αγροικίες προς την Ιερά οδό και ποιμνιοστάσια, χωράφια, λιοστάσια και αμπέλια στα χέρια των Τούρκων και μικρά λιοστάσια και ελάχιστα χωράφια σε ελληνικά χέρια. Μεγάλη όμως έκταση ακαλλιέργητη, σκεπασμένη με ρείκια. Τρία μεγάλα ρέματα, με νερά, τρεχούμενα νερά και στα πιο χαμηλά (προς τον Κηφισό) πηγάδια και περιβόλια.

Έναν αιώνα μετά, στην απογραφή του 1920, στον οικισμό Αγίας Βαρβάρας καταγράφονται οικογένειες 9, άνδρες 30, γυναίκες 3, σύνολο 33. Ήταν κυρίως κτηνοτρόφοι, το πλείστον από την Άνω Μουσούνιτσα, που είχαν χειμαδιά στην πλαγιά του βουνού μας, που επί χρόνια ανεβοκατέβαιναν από την Γκιώνα με τα γυναικόπαιδα και τα κοπάδια τους, ώσπου χρόνο το χρόνο απόμειναν πίσω μερικοί και έστησαν τον πρώτο οικισμό. Στοιχήθηκαν, δίπλα στους πρώτους, Χιώτες, από τη δούλεψη του Δρομοκαϊτείου φρενοκομείου, μετά κι άλλοι νησιώτες, από το Αρχιπέλαγος και τα Επτάνησα, από την Κρήτη, την Πελοπόννησο, την Ήπειρο, τη Ρούμελη, τη Θεσσαλία, την Αίγινα, την Μακεδονία, από την εσωτερική μετανάστευση και την προσφυγιά, εργάτες και υπάλληλοι του Ευλογοκομείου, του Πυριτιδοποιείου, Αστυπαλιώτες στα νταμάρια και τσιγγάνοι από τα Πετράλωνα, έμποροι, χειροτέχνες και γανωτήδες.

Οι πρώτοι κάτοικοι έδωσαν στους δρόμους και τις πλατείες τους τα ονόματα των ηρώων και μαρτύρων και των ηρωϊκών και μαρτυρικών τόπων, που δοξάστηκαν στον αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Έφεραν μαζί τους διηγήσεις από τα κατορθώματα και τους αγώνες των πάππων και των προπάππων τους, από θαρραλέους λόγους και ηρωϊκές πράξεις...

«...όθεν του Ρούμελη (Κιουταχή) χώρισέ του το παστρικά, καθώς μας γνωρίζει, ότι να ηξεύρη καλά, χωρίς να κάμη γιουρούσι να εμβή με το σπαθί, το Μεσολόγγι δεν παίρνει».

1825 Ιουλίου 20, Μεσολόγγι

Λάμπρος Βείκος

Διακόσια χρόνια μετά τιμώντας την αξιακή παρακαταθήκη που μας κληροδότησαν οι αγώνες των προγόνων μας παραμένουμε σταθερά προσηλωμένοι στα ιδεώδη της ατομικής αυτονομίας και του συλλογικού αυτοπροσδιορισμού, που ύμνησε ο εθνικός μας ποιητής, ο οποίος ανέδειξε τον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας σε πανανθρώπινο σύμβολο.

Η Πόλη μας τώρα υπάρχει και προοδεύει σε συνθήκες Ελευθερίας και Δημοκρατίας και εμμένοντας σταθερά στις αρετές της φυλής μας και προς διαρκή υπόμνηση, ως επίγραμμα στο μνημείο ηρώων έχει χαράξει τον στίχο από τον Μενέξενο του Πλάτωνα (247d): «...οὐ γὰρ ἀθανάτους σφίσι παῖδας ἤϋχοντο γενέσθαι ἀλλ' ἀγαθοὺς καὶ εὐκλειεῖς...», γιατί (οι γονεῖς) δεν ευχόντουσαν βέβαια στους θεούς να γίνουν τα παιδιά τους αθάνατα, αλλά ν' αναδειχτούν ήρωες στη ζωή και να δοξαστούν, για τ' αγαθά αυτά, που είναι απάνω απ' όλα τ' αγαθά όλου του κόσμου.

Λάμπρος Μίχος
Δήμαρχος

ΟΥΧ ΑΒΑΝΑΤΟΥΣ ΙΣΘΙ ΤΟΥΣ ΠΑΙΔΑΣ
ΕΥΧΟΝΤΑΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ ΟΙ ΕΘΝΟΣ
ΑΛΛ' ΑΓΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΧΑΕΙΣ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

2021

ΕΘΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

200 χρόνια

ΑΠΟ ΤΗΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ ο Εθνικός μας Ποιητής

Ο Διονύσιος Σολωμός έφηβος.

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο στις 8 Απριλίου 1798, ένα έτος μετά την μετάβαση από τη βενετοκρατία στη δημοκρατία. Ήταν νόθο παιδί του κόντε Νικόλαου Σολωμού, πλούσιου ευγενή, κρητικής καταγωγής, που μιλούσε ιταλικά, όπως πολλοί επτανήσιοι της εποχής του και της τάξης του.

Τα Επτάνησα, από όπου προέρχεται ο Σολωμός, όντας στην ανατολική άκρη της Ελλάδας, βρίσκονται ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ιταλία, έχοντας σημαντικά διαφορετική ιστορική διαδρομή από τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Εξαιτίας της γεωπολιτικής ιδιαιτερότητάς τους και της παρουσίας των μακροβιότερων κυρίαρχων, των Ενετών, οι κοινωνικές και πολιτισμικές δομές είναι πολύ διαφορετικές από αυτές του ελλαδικού χώρου.

Ο Σολωμός μαθαίνει τα πρώτα του γράμματα στη Ζάκυνθο, παρακολουθώντας ιδιωτικά μαθήματα στο πατρικό του σπίτι και φοιτώντας μια χρονιά στο δημόσιο σχολείο (1807-1808), που είχε αρχίσει να λειτουργεί κατά την

περίοδο της Επτανήσου Πολιτείας. Το 1808, μετά τον θάνατο του πατέρα του, οι επίτροποι τον στέλνουν για σπουδές στην Ιταλία.

Θα τον συνοδεύσει ο Ιταλός δάσκαλός του Σάντο Ρόσι. Αρχικά παρακολούθησε μαθήματα ιταλικής και λατινικής φιλολογίας στο Λύκειο της Αγίας Αικατερίνης και αργότερα μέχρι την αποφοίτησή του το 1815, στο Γυμνάσιο της Κρεμόνα. Στη συνέχεια θα φοιτήσει στη Νομική Σχολή της Παβίας, από όπου θα πάρει το δίπλωμά του το 1818.

Ωστόσο οι νομικές σπουδές δεν φαίνεται να τον ενδιαφέρουν. Στην Ιταλία, έρχεται σε επαφή με την πλούσια ιταλική λογοτεχνική παράδοση, όπου η ποίηση, και μάλιστα η θρησκευτική (νεοκλασικιστική, νεοπλατωνική) έχει την πρωτοκαθεδρία και συναναστρέφεται γνωστούς ποιητές και λόγιους, συνειδητοποιώντας την ποιητική του κλίση και γράφοντας στα ιταλικά τα πρώτα του ποιήματα, σχεδόν όλα θρησκευτικής θεματικής.

Μετά το τέλος των σπουδών του επι-

Νομική Σχολή της Πάβια.

στρέφοντας στη γενέτειρά του Ζάκυνθο, που ήδη από τον 18ο αι είχε αξιόλογη πνευματική κίνηση, βρήκε έναν κύκλο από ανθρώπους με ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία και τις τέχνες, με τους οποίους γρήγορα ανέπτυξε φιλικές σχέσεις.

Έχοντας την ανάγκη να εκφράζεται πια στη μητρική του γλώσσα, άρχισε να μελετά συστηματικά δημοτικά τραγούδια, δημώδη και κρητική λογοτεχνία, τα έργα της ζακυνθινής παράδοσης. Αν και χρειάστηκε να σπουδάσει την ελληνική γλώσσα, σαν να μην ήταν η μητρική του αλλά μια δεύτερη γλώσσα, θα κατορθώσει να την

καλλιεργήσει σε τέτοιο βαθμό και να δημιουργήσει ποίηση τόσο σημαντική που το έργο του θα αποτελέσει την αρχή και τη βάση της νεότερης λογοτεχνίας μας.

«Ο γενάρχης της λογοτεχνίας αυτής δεν ήξερε ελληνικά, αλλά τα έμαθε και τα μάθαινε ως το τέλος της ζωής του. [...] Αλλά την πορεία της ελληνικής γλώσσας την εχάραξε μια για πάντα η διάνοια του Σολωμού. Και ίσως επειδή ερχότανε κάθε τόσο από μακριά, να κοιτάζε τα πράγματα με το φρέσκο και το σίγουρο μάτι που τα κοιτάζε.» (Σεφέρης [1937] 1984: 71, 74)

Από τα έργα αυτής της περιόδου ξεχωρί-

Το σήμα της Νομικής Σχολής της Πάβια από όπου ο Σολωμός πήρε το πτυχίο του στη Νομική το 1818.

ζουν: η Ξανθούλα, η Αγνώριστη, Τα δυο αδέρφια και Η τρελή μάνα.

Στα χρόνια της παραμονής του Σολωμού στην Ζάκυνθο, ξέσπασε η επανάσταση των Ελλήνων κατά του Οθωμανικού ζυγού. Το ηθικό, πολιτικό, πολιτιστικό και πολιτισμικό 'είναι' του ποιητή, επέβαλαν την παρέμβασή του. Έργα του που συνδέονται άμεσα με τα γεγονότα της επανάστασης είναι το «Εις Μάρκο Μπότσαρη» και «Η καταστροφή των Ψαρών».

Αυτό όμως που αναμφίβολα ξεχωρίζει είναι ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν», που ο Σολωμός έγραψε μέσα σε ένα μόλις μήνα συγκλονισμένος με τα γεγονότα της πρώτης πολιορκίας του Μεσολογγίου.

Είναι αυτό το ποίημα που θα του δώσει τον τίτλο του εθνικού ποιητή των Ελλήνων και για το οποίο το 1849 παρασημοφορήθηκε με το Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος. Με το ποίημα δε αυτό ο Σολωμός πραγματώνει την κατάκτηση της ελληνικής γλώσσας.

Στα τέλη του 1828 για λόγους προσωπικούς και καλλιτεχνικούς, ο Σολωμός εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα. Εκεί ξεκίνησε την εντατική μελέτη της γερμανικής φιλοσοφίας και ποίησης.

Στις 9 Φεβρουαρίου 1857 ο Σολωμός πεθαίνει στην Κέρκυρα, ύστερα από αλλεπάλληλες εγκεφαλικές συμφορήσεις. Τα οστά του μεταφέρθηκαν στη Ζάκυνθο και βρίσκονται μαζί με αυτά του Κάλβου σε ένα μαυσωλείο, στο μουσείο Σολωμού και επιφανών Ζακυνθινών.

Εκτός από τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν, άλλα σπουδαία έργα του είναι: Ο Κρητικός, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Ο Πορφύρας, Η Γυναίκα της Ζάκυνθος, Λάμπρος.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΎΜΝΟΣ

Εθνικός Ύμνος ονομάζεται το μελοποιημένο έμμετρο ποίημα του Διονυσίου Σολωμού, «Ύμνος εις την Ελευθερίαν», γραμμένο σε εναλλασσόμενο τροχαϊκό οκτασύλλαβο και επτασύλλαβο, αποτελούμενο από 158 τετράστιχες στροφές. Από αυτές οι 24 πρώτες στροφές καθιερώθηκαν ως Εθνικός Ύμνος της Ελλάδος, στις 4 Αυγούστου 1865. Οι δυο πρώτες είναι εκείνες που ανακρούονται και συνοδεύουν πάντα την έπαρση και την υποστολή της Ελληνικής σημαίας και ψάλλονται σε επίσημες στιγμές και τελετές, ενώ από τις 18 Νοεμβρίου 1966 με την απόφαση 6133 του υπουργικού συμβουλίου της Κύπρου καθιερώθηκε και ως εθνικός ύμνος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Τυπώθηκε ένα χρόνο μετά τη συγγραφή του, το 1824 στο Μεσολόγγι και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ελληνικά Χρονικά» του Ιάκωβου Μάγερ, ενώ τον ίδιο χρόνο ο Φωριέλ το συμπεριέλαβε στη συλλογή των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Μέρος του ποιήματος μεταφράστηκε στα αγγλικά και ολόκληρο στα γαλλικά. Άλλωστε αποδέκτες του Ύμνου δεν ήταν μόνον οι Έλληνες, αλλά και οι Φιλέλληνες. Την περίοδο εκείνη Φιλέλληνες από τα κράτη της Ευρώπης συγκέντρωναν χρήματα, δημοσίευαν κείμενα και έργα τους υπέρ των Ελλήνων και της Ελληνικής Επανάστασης, ασκούσαν πίεση στις κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων και πολεμούσαν οι ίδιοι στην Ελλάδα.

Το 1825 ακολουθήσουν και άλλες δημοσιεύσεις του, ενώ στις 21 Οκτω-

βρίου του ίδιου χρόνου δημοσιεύθηκε και η πρώτη κριτική του ποιήματος από τον Σπυρίδωνα Τρικούπη στη «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», στο Ναύπλιο.

Στην Ελλάδα δεν υπήρχε αναφορά για την καθιέρωση Εθνικού Ύμνου, σε κανένα από τα Συντάγματα που συντάχθηκαν κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης.

Επί Καποδίστρια, όσες φορές χρειάστηκε να αποδοθούν επίσημα τιμές, χρησιμοποιήθηκαν ως ύμνοι διάφοροι θούριοι, ενώ επί βασιλείας του Όθωνα υιοθετήθηκε ο βαυαρικός εθνικός ύμνος, με προσαρμογή ελληνικών στίχων.

Ωστόσο από την έναρξη ακόμα της επανάστασης του 1821, υπήρξε η ανάγκη ενός κοινού πατριωτικού ύμνου, που θα ένωνε και θα εμπύχωνε τους Έλληνες αγωνιστές. Για

τον σκοπό αυτό, σε μάχες, σε επινίκιους πανηγυρισμούς, αποδίδοντας τιμές σε συναγωνιστές που σκοτώνονταν ή στους αρχηγούς τους, χρησιμοποιούσαν αποσπάσματα από το Θούριο του Ρήγα Φεραίου, κλέφτικα και πατριωτικά τραγούδια, θρησκευτικά άσματα. Κάποια από αυτά ήταν πολύ διαδεδομένα. Ανάμεσά τους και το παρακάτω πατριωτικό τραγούδι, που βασίζεται στο ποίημα του

21 Μαΐου 1864: Η Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα.

Κωνσταντίνο Κοκκινάκη (1781 Αίγινα – 1831 Χίος), λόγιο της εποχής:

Ω, λυγερόν και κοπτερόν σπαθί μου,
κι εσύ τουφέκι, φλογερόν πουλί μου.

Εσείς τον Τούρκον σφάξατε,
τον τύραννον σπαράξατε,
ν' αναστηθεί η Πατρίς μου,
να ζήσει το σπαθί μου.

Για της Πατρίδος την Ελευθερίαν,
για του Χριστού την πίστιν την αγίαν,
γι' αυτά τα δύο πολεμώ,
μ' αυτά να ζήσω επιθυμώ
και αν δε τα αποκτήσω,
τι μ' ωφελεί να ζήσω;

Το ποίημα «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» μελοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1828, από τον Κερκυραίο μουσουργό Νικόλαο Μάντζαρο, ιδρυτή της μουσικής Επτανησιακής Σχολής, πάνω σε λαϊκά μοτίβα, για τετράφωνη ανδρική χορωδία και ακουγόταν τακτικά

σε εθνικές γιορτές, αλλά και στα σπίτια των Κερκυραίων αστών. Αναγνωρίστηκε δε στη συνείδηση των Ιονίων νησιών, ως άτυπος ύμνος της Επτανήσου. Ακολούθησε μια δεύτερη μελοποίηση το 1837 και μια τρίτη το 1839-40. Το Δεκέμβριο του 1844 ο Μάντζαρος υπέβαλε μια νέα μελοποίηση του ποιήματος στον βασιλιά Όθωνα, με την ελπίδα να αποτελέσει το «εθνικό

άσμα» της χώρας. Όμως το έργο έγινε δεκτό μόνο ως σύνθεση και ο Μάντζαρος τιμήθηκε με τον «Αργυρό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρα» τον Ιούνιο του 1845. Το 1861 επανεξέτασε το έργο για 5η φορά και το μελοποίησε αυτή τη φορά σε ρυθμό εμβατηρίου.

Ένα χρόνο μετά την προσάρτηση των Επτανήσων στην Ελλάδα, το 1865 ο βασιλιάς Γεώργιος Α' επισκεπτόμενος την Κέρκυρα, εντυπωσιάστηκε ακούγοντας την εκδοχή μελοποίησης του Μάντζαρου για ορχήστρα πνευστών, που έπαιζε η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας.

Ακολούθησε βασιλικό διάταγμα του υπουργείου Ναυτικών, που το χαρακτήρισε «επίσημον εθνικό άσμα» και διατάχθηκε η εκτέλεσή του «κατά πάσας τας ναυτικές παρατάξεις του Βασιλικού Ναυτικού». Επίσης ενημερώθηκαν οι ξένοι πρέσβεις, ώστε να ανακρούεται και από τα ξένα πλοία στις περιπτώσεις απόδοσης τιμών προς τον βασιλιά της Ελλάδος ή την Ελληνική Σημαία. Από τότε θεωρείται ως εθνικός ύμνος της Ελλάδας.

Διασκευές του έργου για μπάντα σώζονται στα επτανησιακά μουσικά αρχεία τουλάχιστον από το 1840. Ο εθνικός ύμνος μαζί με τη μουσική του, τυπώθηκε για πρώτη φορά σε 27 μέρη το 1873 στο Λονδίνο. Τον ίδιο χρόνο ο αντισυνταγματάρχης ε.α. Καστέλλης Μαργαρίτης, πρώην διευθυντής Μουσικού Σώματος, διασκεύασε τον «Εθνικό Ύμνο» για μπάντα, κι αυτή η μεταγραφή, από την οποία απουσιάζει η σύντομη εισαγωγή, παίζεται έκτοτε από τις στρατιωτικές μπάντες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

«Ύμνος Εις Την Ελευθερίαν» «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» «Διάλογος»

Το πρόβλημα που απασχόλησε περισσότερο απ' όλα τον ποιητή είναι η Ελευθερία.

Με τον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν», ο Σολωμός δίνει νόημα στη Εθνική Ελευθερία, με τους «Ελεύθερους πολιορκημένους», στην Ηθική Ελευθερία, ενώ στον «Διάλογο» του ποιητή με το σοφολογιότατο δίνεται το νόημα της Πνευματικής Ελευθερίας.

Στον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν», ο ποιητής προβάλλει το ιδεολογικό πλαίσιο του αγώνα των Ελλήνων. Ο αγώνας τους είναι δίκαιος, παλεύουν για την αυτοδιάθεσή τους και τη θρησκεία. Ο Σολωμός υμνεί τα κατορθώματα των αγωνιστών και τους εμπυχώνει. Θίγει τα γεγονότα αυτά και τις συμπεριφορές, που μπορούν να πλήξουν την ιερή προσπάθειά τους, όπως τα συμφέροντα και η υποκρισία των μεγάλων δυνάμεων, αλλά και η εσωτερική διχόνοια των Ελλήνων.

Δίνει έμφαση στην εξιστόρηση των γεγονότων και των δεινών του παρελθόντος θέλοντας να κρατήσει ζωντανή τη μνήμη των ξένων, αλλά και των ίδιων των Ελλήνων, για την άθλια και σκληρή σκλαβιά αιώνων, καταδεικνύοντας έτσι το δίκαιο του αγώνα. Η Ελευθερία δικαίωμα πανανθρώπινο, είναι κατεξοχήν δικαίωμα των Ελλήνων που την ύμνησαν και θυσιάστηκαν γι' αυτήν.

Η Ελευθερία σαν μια αρχαία θεά με σάρκα και οστά, οπλισμένη με σπαθί, μάχεται να κόψει τα δεσμά της σκλαβιάς. Μέσα στις 158 τετράστιχες

στροφές του ύμνου, ο ποιητής δίνει την ουσία της Εθνικής Ελευθερίας, που είναι δίκαιη, μονιασμένη, μαχητική, τιμά τους προγόνους της, στηρίζεται στις δυνάμεις της, πολεμά για τον τόπο της.

Η Ελευθερία για τον ποιητή, γενναία, μεταφυσική και απόκοσμη, βγαίνει από τους τάφους των προγόνων, όλων εκείνων που έχυσαν το αίμα τους για την Ελλάδα. Σε όλη την ιστορική της πορεία, στους ατέλειωτους αγώνες της, η Ελευθερία και μαζί της η Ελλάδα, σαν μια ιδέα, μια ψυχή, μια ελπίδα ζωντανή, μάχονται για τα ιδανικά τους.

Η Ελευθερία, η Ελλάδα, η Νίκη και ο Σταυρός, είναι έννοιες συνώνυμες για τον ποιητή.

Στο έργο του «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι», το χρέος για την ελευθερία της πατρίδας, γίνεται πέραν της πατρίδας, χρέος Ηθικό. Οι Μεσολογγίτες δεν διστάζουν να πεθάνουν. Επιλέγουν το δρόμο της θυσίας για να εκπληρώσουν το χρέος τους, να μείνουν ελεύθεροι.

Ο Σολωμός συγκλονίζεται από τον αγώνα των πολιορκημένων Μεσολογγιτών. Δεν θέλει να δείξει με το έργο του μόνο τις ταλαιπωρίες και τον αγώνα των Ελλήνων για την κατάκτηση της ελευθερίας, καθώς αντιλαμβάνεται και την ύπαρξη ενός άλλου

αγώνα, πολύ πιο δύσκολου και άνισου, που συντελείται στην ψυχή των αγωνιστών, μια άνιση μάχη ενάντια στην ομορφιά της ανοιξιάτικης φύσης και στις χαρές της ζωής.

Οι Μεσολογγίτες υποφέρουν από την πείνα και την έλλειψη πολεμοφοδίων. Η κατάσταση τους είναι τραγική. Δύο εικόνες εκφράζουν την ερήμωση του τοπίου και την απόγνωση των ανθρώπων,

Ευγένιος Ντελακρουά.

Η Ελλάς στα ερείπια του Μεσολογγίου.

η μάνα που με μάτια μαυρισμένα από την πείνα και απελπισμένη, ζηλεύει το πουλί που κελαηδάει και έχει ελπίδα επιβίωσης, αφού κατάφερε να βρει ένα σπόρο και ο σκληροτράχηλος Σουλιώτης που κλαίει, άπραγος μπροστά στο μοιραίο τέλος που πλησιάζει, κρατώντας το τουφέκι του, που είναι πια 'αχρηστεμένο' από την έλλειψη πολεμοφοδίων και τη σωματική εξασθένησή του.

Παράλληλα μπροστά στο θαύμα της

ανοιξιάτικης φύσης που αναγεννάτε, η αγάπη των πολιορκημένων για τη ζωή θεριεύει. Η ιδέα του θανάτου μοιάζει βαριά, ασήκωτη. «Όποιος πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει», γράφει χαρακτηριστικά ο ποιητής. Η ψυχή παρασύρεται από την τόση ομορφιά, κινδυνεύοντας να ξεχάσει το χρέος της προς την πατρίδα, διχάζεται ανάμεσα στη λαχτάρα για ζωή και στην υψη-

λή συναίσθηση του χρέους και στον ηρωικό θάνατο. Οι αγωνιστές, αν και είναι αποφασισμένοι να πεθάνουν για την πατρίδα, κλονίζονται και νιώθουν έντονη την επιθυμία να συμμετάσχουν στο πανηγύρι της ζωής.

Η φύση υποβάλλει τους πολιορκημένους στη σκληρότερη από όλες τις δοκιμασίες, θέτοντάς τους το ηθικό δίλημμα να παραδώσουν στον εχθρό τα όπλα και να κερδίσουν το θαύμα της ζωής είτε να συνεχίσουν τον αγώνα τους, να επιτελέσουν το χρέος τους, να θυσιάσουν τη ζωή τους για την πατρίδα.

Οι Πολιορκημένοι πρέπει να επιλέξουν τη ζωή ή το θάνατο, απαλλαγμένοι από εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις. Σκοπός τους πρέπει να είναι η κατάκτηση της ηθικής και πνευματικής ελευθερίας. Το μεγαλείο της τελικής τους απόφασης είναι αυτό που θα τους οδηγήσει στο θάνατο, αλλά θα τους χαρίσει την ηθική καταξίωση.

Η Ηθική Ελευθερία είναι το όπλο και συνάμα το καταφύγιο της ανθρώπινης ψυχής έναντι της βίας. Ο ακέραιος άνθρωπος, συνειδητοποιεί την αυτονομία του, συγκρούεται με ότι τον σκλαβώνει. Μέσα από αυτή τη σύγκρουση γεννιούνται τα μεγάλα

τα υψηλά ιδανικά, γεννιούνται έργα θαυμαστά.

«Στην πεισμομένη μάχη σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι, και τα γλυκοχαράματα, και μες στα μεσημέρια, κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν εβγούν τ' αστέρια.

Φοβούνται γύρου τα νησιά,

παρακαλούν και κλαίνε, κι οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε:

«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολύβι, πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι».

«Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει· λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει. Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει·

στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα καί κλαίει:

«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω γω στο χέρι; οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός το ξέρει».

...Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν καί γελούνε,

Θεόδωρος Βρυζάκης.

Η έξοδος του Μεσολογγίου.

κι ός' άνθια βγαίνουν και καρποί
τόσ' άρματα σε κλειούνε.
Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο
βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαθιά
ξαναπετιέται πάλι,
π' ολονυχτίς εσύσμιξε με τ'
ουρανού τα κάλλη.

Και μες στης λίμνης τα νερά, όπ'
έφθασε μ' ασπούδα,
έπαιξε με τον ίσκιό της γαλάζια
πεταλούδα,

που ευώδιασε τον ύπνο της μεσα
στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκειται σ' ώρα
γλυκειά κι εκείνο.

Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην
ομορφιά και χάρη·
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το
ξερό χορτάρι.

Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες
γλώσσες κρένει:
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες
φορές πεθαίνει».

(Αποσπάσματα από το Β'σχεδιάγραμμα
του έργου «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»)

«Μητέρα, μεγαλόψυχη στον πόνο
και στη δόξα
κι αν στο κρυφό μυστήριο ζουν
πάντα τα παιδιά σου
με λογισμό και μ' όνειρο, τι χάρη
έχουν τα μάτια,
τα μάτια τούτα να σε ιδούν μες το
πανέρομο δάσος,
που ξάφνου σου τριγύρισε τ'
αθάνατα ποδάρια.
Κοίτα, με φύλλα της Λαμπρής, με
φύλλα των Βαϊώνε!

Το θεϊκό σου πάτημα δεν άκουσα,
δεν είδα,
ατάραχη σαν ουρανός μ' όλα τα
κάλλη πώ 'χει,
που μέρη τόσα φαίνονται και μέρη
'ναι κρυμμένα.
Αλλά, Θεά, δεν ημπορώ ν' ακούσω
τη φωνή σου
κι ευθύς εγώ του Ελληνικού κόσμου
να τη χαρίσω;
Δόξα 'χει η μαύρη πέτρα του και το
ξερό χορτάρι.»

Η Θεά προστάζει τον ποιητή
να ψάλλει την πολιορκία του
Μεσολογγίου.

(Απόσπασμα από το Γ'σχεδιάγραμμα.Οι
παραπάνω στίχοι έχουν μελοποιηθεί σε
σύνθεση του Γιάννη Μαρκόπουλου και
εκτέλεση του Νίκου Ευλούρη το 1977).

Η τρίτη πλευρά της ελευθερίας, εί-
ναι η Πνευματική Ελευθερία. Και με
την πνευματική ελευθερία ο Σολωμός
ασχολήθηκε στο «Διάλογο» του με το
φίλο του σοφολογιότατο, πάνω στο
συσχετισμό ελευθερίας και γλώσσας.
Ο Σολωμός είναι ο οδηγός όλου του
κινήματος του δημοτικισμού, ως κινή-
ματος ελευθερίας.

Για τον Σολωμό, ελευθερία και
γλώσσα συνδέονται, καθώς η δεύτε-
ρη αποτελεί μία έκφανση της πρώτης.
Ο αγώνας των Ελλήνων για την απε-
λευθέρωσή τους από τους Τούρκους,
μοιάζει με τον αγώνα των δημοτικι-
στών για το δικαίωμα του λαού στην
γλώσσα και την έκφραση.

Για τον ποιητή η έννοια της ελευθε-
ρίας της γλώσσας είναι το μέσο δια-
φωτισμού του λαού, είναι η λύτρωση
από το σκοτάδι της αμάθειας. Ανα-
φέρει χαρακτηριστικά ο ποιητής στον
διάλογο: «Σοφολογιότατε, αυτά είναι

τα μαθήματα που δίνετε και θέλετε
να τους φωτίσετε! Τότε κάνει να τους
φωτίσετε και με μια χούφτα στάχτη
στα μάτια. Σας δίνω όμως την είδηση
ότι ετελείωσε το βασιλείόν σας την
Ελλάδα, με των Τούρκων το βασιλεί-
ον. Ετελείωσε καιμ ίσως αναθεματί-
σετε την ώρα της Επανάστασως...».

Και συνεχίζει: «Άλλη έγνοια δεν
έχετε παρά να διακονεύεται λέξεις με
τα κεφάλια σας, και τα κεφάλια σας
είναι άλαλα και ξερά, ωσάν τα
κρανία που κοιμούνται στα
χώματα... Κοράκοι όλοι
κοράκοι αληθινοί και χει-
ρότεροι από τον κόρακα,
όπου βγήκε από την κι-
βωτό και εθρεφόταν από
τα λείψανα, όπου είχε
αφήσει κο κατακλυσμός
του κόσμου....».

Ο Διονύσιος Σολωμός υπήρξε
εθνικός, ευρωπαίος και οικουμε-
νικός ποιητής, ταυτόχρονα.

Είναι ο ποιητής αυτός που
σηματοδοτεί απ' την αρχή
τη λογοτεχνία του νεοσύστα-
του έθνους μας. Η ταυτόχρονη
φήμη και δόξα του σολωμικού
έργου στα πέρατα του ελ-
ληνικού κόσμου γίνεται το
όχημα της εθνικής παλιγ-
γενεσίας.

Είναι ο υμνητής του
1821, ο θεμελιωτής της
νέας εθνικής συνείδη-
σης και λογοτεχνίας, η
μεγάλη προσωπικότη-
τα, που με το εμπνευ-
σμένο έργο του χα-
ράσσει την πνευματική
πορεία του Έθνους.

Ο Σολωμός συμπυ-

κνώνει στα έργα του τα αισθήματα,
τα όνειρα, τα ιδανικά του έθνους. Πο-
νάει και συμπάσχει με τον λαό, εκ-
φράζει τους πόθους και τις λαχτάρες
του. Δοξάζει τους θριάμβους της πα-
τρίδας, μιλά για τις συμφορές της, το
έργο του γίνεται η ψυχή του λαού του,
γίνεται φως, θάρρος, ελπίδα.

Τα περισσότερα έργα του Σολωμού
έμειναν αδημοσίευτα και ανολοκλή-
ρωτα, λόγω της τελειομανίας που τον
χαρακτήριζε και της αδιαφορίας
του να τα ολοκληρώσει.

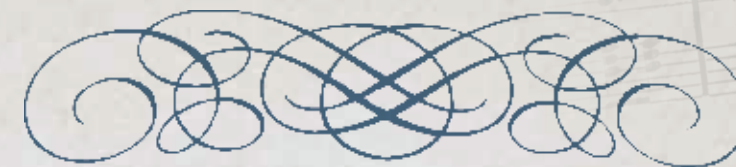
Πρόσθετε και αφαιρούσε,
χωρίς ποτέ να είναι ευχα-
ριστημένος.

Είναι ο μόνος ποιητής
που κατάφερε να κρατή-
σει σε καιρούς δύσκολους,
ζωντανή στις καρδιές των
Ελλήνων την αγάπη τους για
τη θρησκεία και την πατρίδα, αξί-
ες με τις οποίες μεγαλούργησε
το Ελληνικό Έθνος και θα με-
γαλοουργήσει και πάλι.

Όλη του η αλήθεια είναι
αποτυπωμένη περιμετρικά
στην χρυσή του σφραγίδα, που
βρίσκεται στο μουσείο Μπε-
νάκη: «Verum amo, verum
volo», την αλήθεια αγα-
πώ, την αλήθεια θέλω.

Χρυσή σφραγίδα
του Διονυσίου
Σολωμού με το
μονόγραμμα του
στο κέντρο και
περιμετρικά την
επιγραφή Verum
Amo Verum Volo.

Η ΣΗΜΑΙΑ

Πάντα κι όπου σ'αντικρύζω με
λαχτάρα σταματώ
και περήφανα δακρύζω,
ταπεινά σε χαιρετώ.
Δόξα αθάνατη στολίζει κάθε θεία
σου πτυχή
και μαζί σου φτερουγίζει της
Πατρίδας ή ψυχή.
Όταν ξάφνου σε χαϊδεύη τ'άγεράκι
τάλαφρό,
μοιάζεις κύμα που σαλεύει με
χιονόλευκον αφρό.
Κι ο Σταυρός, πού λαμπυρίζει στην
ψηλή σου κορυφή,
ειν'ο φάρος πού φωτίζει μιά
ελπίδα μας κρυφή.
Σε θωρώ κι αναθαρρεύω και τα
χέρια μου χτυπώ,
σαν αγία σε λατρεύω, σα μητέρα
σ'αγαπώ.
Κι απ' τα στήθη μου αναιβαίνει μια
χαρούμενη φωνή:
«Νάσαι πάντα δοξασμένη, ω
Σημαία γαλανή!»

Ι. Πολέμης

Η πρώτη ελληνική σημαία επί Τουρκοκρατίας αναφέρεται στο ποίημα «Θρήνος της Κωνσταντινουπόλεως» «Σήμαδι μέγα φλάμπουρο τον Σταυρόν του Κυρίου».

Πριν το 1453 οι Κρήτες ύψωσαν κόκκινη σημαία με την εικόνα του προστάτη των αποστόλου Τίτου και αυτή είχαν σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως επαναστατική σημαία ύψωσε πρώτος ο κλέφτης της Πελοποννήσου Κροκόδειλος Κλαδάς το 1464. Η σημαία ήταν κόκκινη με το δικέφαλο αετό, ενώ στη μεταβυζαντινή εποχή σημαίες με το σύμβολο του σταυρού χρησιμοποιήθηκαν από τους Έλληνες κατά τόπους σε περιπτώσεις εξεγέρσεων.

Δημοτικά τραγούδια των αρματολών του 17ου και 18ου αιώνα αναφέρουν, ότι αυτοί είχαν φλάμπουρα με τον σταυρό.

Για παράδειγμα, δημοτικό του μικρού Χορμόπουλου (1683) αναφέρει:

Είν' ο Σουμήλας πώρχεται μαζί με τον Μείντάνη.

Και το μικρό Χορμόπουλο το χιλιοπαινεμένο

Πού'νε καμάρι των Κλεφτών

καμάρι των Αγράφων,

Φέρουν τα φλάμπουρα ανοιχτά με το Σταυρό στη μέση.

Επίσης, το δημοτικό του Νικολού Τζουβάρα (1770), αρματολού της Λάμαρης:

Ρωτάτε για το Νικολό, τον καπετάν Τζιουβάρα,

Πού'ταν

στο Λούρο

αρματωλός,

στο Καρπενήσι

κλέφτης

Είχε φλάμπουρο

όμορφο, κόκκινο

και γαλάζιο,

Με το Χριστό, με

το Σταυρό και με

την Παναγία.

Ο Ρήγας Φερραί-

ος σχεδιάζει τρί-

χρωμη σημαία που

επάνω έχει τρεις

σταυρούς και το

ρόπαλο του μυθι-

κού Ηρακλή, ανα-

φέροντας πως το

λευκό συμβολίζει την ελευθερία, το κόκκινο το αίμα και το μαύρο τον θάνατο.

Οι κληρικοί, όσες φορές ήταν επικεφαλής εξεγέρσεων, χρησιμοποιούσαν για σημαίες τα λάβαρα των Εκκλησιών. Οι Κολοκοτρωνάιοι είχαν σημαία λευκή με κυανό Σταυρό στη μέση, το ίδιο και οι Μαυρομιχαλίοι. Ο Λάμπρος Κατσώνης είχε σημαία με την εικόνα των αγίων Κωνσταντίνου

και Ελένης. Τον Οκτώβρη του 1820 ο Μάρκος Μπότσαρης ύψωσε σε βράχο του Σουλίου την σημαία της εθνεγερσίας, κατάλευκη, με την εικόνα του Αγίου Γεωργίου και με το Σταυρό πλαισιωμένο από δάφνηκαι τις λέξεις ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ-ΠΑΤΡΙΔΑ-ΠΙΣΤΙΣ.

Πολλοί οπλαρχηγοί ύψωσαν λευκές σημαίες με κόκκινο σταυρό, όπως για παράδειγμα οι Καλαρρητοί της Ηπείρου, ενώ άλλοι ύψωσαν λευκές με τον Άγιο Γεώργιο όπως ο Εμ. Παπάς των Σερρών, ο Λιακόπουλος και ο Ζαφει-

ράκης, ο δε εθνομάρτυς Αθανάσιος Διάκος προσέθεσε και την επιγραφή "ελευθερία ή θάνατος".

Ο Πλαπούτας ύψωσε σημαία άσπρη με γαλάζιο σταυρό και στις τέσσερις γωνίες του είχε τα αρχικά ΙΧΝΚ, δηλαδή Ιησούς Χριστός Νικά.

Από τα νησιά πρώτες οι Σπέτσες ύψωσαν την σημαία της επανάστασης.

Ήταν άσπρη με πλαίσια ερυθρά, στη μέση είχε ανεστραμμένη ημισέληνο με το Σταυρό πάνω της, προς τα δεξιά μια άγκυρα όρθια με περιτυλιγμένο ένα φίδι, που η γλώσσα του τσιμπούσε μια κουκουβάγια, ενώ προς τα αριστερά υπήρχε η λόγχη. Δεξιά και αριστερά υπήρχε η φράση "ελευθερία ή θάνατος".

Της Ύδρας από την άλλη πλευρά ήταν γαλάζια με ερυθρά πλαίσια και άσπρο σταυρό., δεξιά από το σταυ-

Η σημαία του Σουλίου (Α' όψη), με παράσταση του Αγίου Γεωργίου και επιγραφή: «Ο ΑΓΙΟΣ ΓΗΩΡΓΙΟΣ - ΑΠΟΓΟΝΗ ΤΟΥ ΠΗΡΟΥ»

Η σημαία του Σουλίου (Β' όψη), ήταν δώρο της Μεγάλης Αικατερίνης στον Τούσια Μπότσαρη και χρησίμευε ως πολεμική σημαία των Σουλιωτών στους αγώνες κατά των Τούρκων. Προηγήθηκε των Ελεύθερων Πολιορκημένων κατά την έξοδο του Μεσολογγίου τον Απρίλιο του 1826.

ρό άγκυρα και αριστερά λόγχη ως σύμβολα του ναυτικού. Κάτω από το Σταυρό μισοφέγγαρο άσπρο και γυρισμένο προς τα κάτω με την επιγραφή "ή ταν ή επι τας".

Των Ψαρών ήταν όμοια με των Σπετσών με μόνη διαφορά, ότι η άγκυρα ήταν προς τα κάτω γυρισμένη, το δε μισοφέγγαρο είχε και άστρο.

Ξεχωριστή θέση στα χρόνια της επανάστασης έχει το γνωστό λάβαρο, που ύψωσε ο Παλαιών Πατρών Γερμανός στην Αγία Λαύρα στα Καλάβρυτα, το οποίο φιλοτεχνήθηκε στη Σμύρνη στα τέλη 16ου αιώνα και θωρήθηκε στη Μονή από ηγεμόνα της Μολδαβίας το 1735 και φέρει επάνω ως παράσταση την Κοίμηση της Θεοτόκου.

Την πρώτη επίσημη σημαία ύψωσε στις 28 Φεβρουαρίου του 1821 στο Ιάσιο, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης. Είχε τρία χρώματα, κόκκινο, λευκό και μαύρο. Ο Υψηλάντης επεξηγώντας τα τρία χρώματα έλεγε: «Το κόκκινο σημαίνει την αυτοκρατορική πορφύρα και αυτεξουσιότητα του ελληνικού λαού. Το άσπρο σημαίνει την αθωότητα της δικαίας ημών αφορμής κατά της τυραννίας. Το μαύρο σημαίνει τον υπέρ πατρίδος και ελευθερίας ημών θάνατον». Πάνω στη σημαία εικονίζονταν οι άγιοι Κων-

σταντίνος και Ελένη με το Σταυρό και τις λέξεις: «Εντούτω νικά» στην μία πλευρά και τον φοίνικα με τις λέξεις: «εκ της κόνεώς μου αναγενώμαι» στην άλλη πλευρά.

Σημαία με λευκό σταυρό σε μπλε φόντο, υψώθηκε από το στόλο που με αρχηγό το Γιάννη Σταθά και υπαρχηγό το Νικοτσάρα πραγματοποιούσε επιδρομές σε παράλια του βόρειου Αιγαίου το 1807. Αυτή υφάνθηκε, ευλογήθηκε και υψώθηκε το 1807 στη Μονή Ευαγγελιστρίας στη Σκιάθο.

Σε αυτή ο ηγούμενος Νήφων όρκισε τους οπλαρχηγούς Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, Ανδρέα Μιαούλη, Νικοτσάρα, τον Σκιαθίτη διδάσκαλο του Γένους Επιφάνιο-Στέφανο Δημητριάδη κ.α., που είχαν συγκεντρωθεί στο Μοναστήρι για να σχεδιάσουν τις επόμενες κινήσεις τους για την επανάσταση. Παράλλαγή της ήταν η σημαία του Παπαφλέσσα, φτιαγμένη από το μπλε εσωτερικό του ράσου του και την

φουστανέλα ενός συμπολεμιστή του.

Το πρώτο έτος της Ελληνικής Επανάστασης δεν υπήρχε ενιαία διοίκηση και το κάθε στρατιωτικό σώμα έφερε τη δική του σημαία. Οι επαναστατικές σημαίες είτε ήταν τρίχρωμες (άσπρο-μαύρο-κόκκινο) με σύμβολα της Φιλι-

κής Εταιρείας, τον φοίνικα που αναγεννιέται από τις στάχτες του, την άγκυρα κ.ά., είτε ακολουθούσαν τα μπαϊράκια και τα φλάμπουρα των αρματολών φέροντας σταυρό μαζί με αγίους ή τον αετό.

Στην πρώτη εθνοσυνέλευση της Επιδάουρου ψηφίστηκε το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», το πρώτο ουσιαστικά σύνταγμα της Ελλάδας. Στις ρδ' και ρε' παραγράφους του συναντάται η πρώτη απόφαση για τη μορφή της ελληνικής σημαίας, με την οποία καθιερώθηκαν το κυανό και το λευκό, ως χρώματα της σημαίας και ανατέθηκε στο Εκτελεστικό Σώμα να προσδιορίσει τη μορφή της.

Στις 15 Μαρτίου 1822 εκδόθηκε η απόφαση 540 του εκτελεστικού, υπογεγραμμένη από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, πρόεδρο του. Το διάταγμα όριζε για τις σημαίες ότι:

α) των μεν κατά γην δυνάμεων η σημαία, σχήματος τετραγώνου, θα είχεν εμβασδόν κυανούν, το οποίο θα διηρείτο εις τέσσαρα ίσα τμήματα από άκρων έως άκρων του εμβασδού

β) η δε κατά θάλασσαν σημαία θα ήτο διττή' μία διά τα πολεμικά και άλλη διά τα εμπορικά πλοία. Και της μεν διά τα πολεμικά πλοία το εμβασδόν θα διηρείτο εις εννέα οριζόντια παραλληλόγραμμα, παραμειβομένων εις αυτά των χρωμάτων λευκού και κυανού' εις την άνω δε προς τα έσω γωνίαν τούτου του εμβασδού εσχηματιζέτο τετράγωνον κυανόχρουν, διηρημένον εν τω μέσω δι' ενός σταυρού λευκοχρόου. Της δε διά τα εμπορικά πλοία διωρισμένης το εμβασδόν θα ήτο κυανούν' εις την άνω προς τα έσω γωνίαν τούτου του εμβασδού εσχηματιζέτο ωσαύτως τετράγωνον λευκόχρουν

και διηρημένον εν τω μέσω δι' ενός σταυρού κυανοχρόου.

Σύμφωνα με κείμενο στο ιστορικό αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης Αθηνών υπ' αριθμόν 8711, η πρώτη σημαία που υψώθηκε στα Καλάβρυτα:

...έφευρεν άνωθεν σταυρόν, με γραμμάς κάτωθεν αυτού 16, κατά το σύνθημα της Εταιρείας των Φιλικών, και με την επιγραφήν ή ελευθερία ή θάνατος. Κατόπιν δε ο Ν. Σολιώτης έλαβε προσφερθείσαν αυτώ παρά της μονής Αγίας Λαύρας την χρυσοκέντητων επί των Χριστιανών αυτοκρατόρων σημαίαν της μονής, φέρουσα εξ ενός την Ανάστασιν και ετέρωθεν τον άγιον Γεώργιον. Σώζονται δε ως παρακαταθήκαι μετά τον Αγώνα παρά του Σολιώτου εις τη ρηθείσαν μονήν αμφοτέραι αυταί αι σημαίαι.

Η Β' και η Γ' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος και στην Τροιζήνα αντίστοιχα καθορίζουν δύο σημαίες, ξηράς και θάλασσας.

Κατά τη βασιλεία του Όθωνα ο λευκός σταυρός σε κυανό φόντο συνέχισε να αποτελεί τη βάση της ελληνικής σημαίας, μόνο που αυτή τη φορά προστέθηκε βασιλικός θυρεός και βασιλικά παράσημα. Μετά την κατάλυση της βασιλείας του Όθωνα, επί Γεωργίου τοποθετείται στις σημαίες στρατού και πολεμικού ναυτικού το βασιλικό στέμμα. Το 1864, ορίστηκε η σημαία του πεζικού να φέρει στο κέντρο της εικόνα του Αγίου Γεωργίου, προστάτη του πεζικού.

Το 1914 νέο βασιλικό διάταγμα όριζε με ακρίβεια τη μορφή των σημαιών, χωρίς να μεταβάλλει τα βασικά χαρακτηριστικά που ήδη είχαν, ενώ όρισε ότι η σημαία του εμπορικού ναυτικού είναι και η εθνική σημαία, αυτή δηλαδή που επιτρεπόταν να υψώνουν και οι ιδιώτες. Στις 25 Μαρτίου 1924 τα

Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών αφαίρεσαν τα στέμματα από τις σημαίες, εκτελώντας το ψήφισμα της Δ' Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης στην Αθήνα «Περί ανακηρύξεως τής Δημοκρατίας».

Το 1930 νέο διάταγμα για τη μορφή της σημαίας, όριζε ότι η κλίμακα της εθνικής σημαίας είναι 2:3. Η επίσημη

σημαία είναι «κυανούν ορθογώνιο, με αναλογίες διαστάσεων επίσης 2:3, το οποίο διαιρείται σε τέσσαρα ίσα ορθογώνια δι' ορθίου λευκού σταυρού, του οποίου αι κεραιάι έχουσι πλάτος ίσον προς το 1/5 του πλάτους της σημαίας, ενώ το 1935 επαναφέρθηκαν τα στέμματα στις σημαίες με το ψήφισμα της Ε' Εθνικής Συνέλευσης στην Αθήνα «Περί καταργήσεως τής αβασιλεύτου Δημοκρατίας». Το 1967, η Χούντα των Συνταγματαρχών αφαίρεσε το στέμμα από τις σημαίες, ενώ το 1969 με νέο ψήφισμα καθιερώθηκε ως επίσημη σημαία εκείνη του Ναυτικού.

Με το νόμο 851/24-12-1978 (ΦΕΚ 233 τ. Α') «Περί εθνικής Σημαιίας, των Πολεμικών Σημαιιών καί του Διακριτικού Σήματος τού Προέδρου τής Δημοκρατίας» ορίζεται τελικά η επίσημη εθνική σημαία που χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, καθώς και οι τεχνικές και τυπικές προδιαγραφές της.

Η σημαία της Ελλάδας αποτελείται από εννέα ισοπαχείς, οριζόντιες και εναλλασσόμενες λευκές και κυανές

Σημαία κυανή με λευκό σταυρό. Στο κέντρο φαίνεται το αρχικό του ονόματος του βασιλιά Όθωνα με στέμμα.

παράλληλες λωρίδες, καθώς και έναν λευκό σταυρό μέσα σε κυανό πλαίσιο στο πάνω μέρος. Οι εννέα λωρίδες αντιστοιχούν στις συλλαβές της ιστορικής φράσης «Ελευθερία ή Θάνατος», όπως παράλληλα και στα γράμματα της λέξης «Ελευθερία». Ο ισοσκελής σταυρός, συμβολίζει το «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ» του Μεγάλου Κωνστα-

ντίνου, την ισχυρή πίστη των Ελλήνων, το σύμβολο με το οποίο κερδίσαμε την ελευθερία και την σωτηρία μας, αλλά είναι και το ιερό σύμβολο των θαλασσοπόρων Ελλήνων συμβολίζοντας τα τέσσαρα σημεία του ορίζοντα.

Το λευκό συμβολίζει τα χιονισμένα βουνά (ηπειρωτική Ελλάδα) και τα αφρισμένα κύματα (νησιωτική Ελλάδα), ενώ το γαλάζιο συμβολίζει τον ελληνικό ουρανό και την θάλασσα, ενώ κατά άλλους το λευκό συμβολίζει την ελληνική φουστάνελα των αγωνιστών της ηπειρωτικής Ελλάδας ενώ το γαλάζιο την βράκα των νησιωτών αγωνιστών.

Η επίσημη κρατική Σημαία έχει γύρω γύρω κρόσσια, που συμβολίζουν τις ψυχές των πεσόντων υπέρ της πατρίδος.

Το ριγωτό πρότυπο επιλέχτηκε λόγω της ομοιότητάς του με την κυματιστή θάλασσα που περιβάλλει τις ακτές της Ελλάδας. Η εκδοχή του λευκού σταυρού μέσα σε κυανό πλαίσιο χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα παράλληλα με την πιο διαδεδομένη μορφή με τις ρίγες.

1
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.
2
Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!
3
Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
«Ἐλα πάλι», νὰ σοῦ πῆ.
4
Ἄργειε νὰ ἴλθῃ ἐκείνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ ὄσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.
5
Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σου ἔμεινε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.
6
Καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπασε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

7
κι ἔλεες «πότε, ἅ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές;»
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές.
8
Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα
πλήθος αἶμα ἑλληνικό.
9
Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφὰ
νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.
10
Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπήρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ,
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κουργαλῆ.
11
Ἄλλος σου ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

Ἰανουάριος - January

Ἡ Ἐλευθερία με ὄψῃ ἀνθρωπόμορφη, κρατώντας σπαθὶ ἀναζητᾶ στη γῆ τους ὑπόδουλους λαοὺς για να τους λυτρώσει. Πρόσωπό της εἶναι οἱ ὄψεις των χιλιάδων Ἑλλήνων, που μετὰ ἀπὸ 400 χρόνια σκλαβιάς, μάχονται για την ἀπόκτησή της.

Ἡ αγέρωχη Ἐλευθερία γεννιέται μέσα ἀπὸ τὸ ἐνδοξο παρελθόν των Ἑλλήνων, μέσα ἀπὸ τὰ κόκαλα των ηρώων τους. Ο ποιητὴς την προτρέπει σαν καὶ πρῶτα αὐτὴ να ἀνδρειωθεί, ὥστε τα «παιδιά» της οἱ Ἕλληνες να ζήσουν καὶ πάλι λεύτεροι.

Στη συνέχεια ἡ Ἐλευθερία παρουσιάζεται ταπεινωμένη, πικραμένη.

Δεν ἀκούει να μιλά κανεῖς για αὐτήν, κανένα κάλεσμα για να ἐρθεῖ καὶ πάλι. Μόνη της παρηγοριά τα περασμένα ἀνδραγαθήματα των Ἑλλήνων.

Καρτερεῖ μια φιλελεύθερη λαλιά, ὡστόσο τὸ μόνο που ἀκούει εἶναι αλυσοδεμένες σκλαβωμένες φωνές, που θρηνοῦν.

Με τὰ ροῦχα της ματωμένα ἀπὸ τὸ αἶμα των ὑπόδουλων Ἑλλήνων, με τὸ βλέμμα θολό ἀπὸ τὰ δάκρυα, γυρεύει τὴ βοήθεια των ξένων.

Γίνεται ἐπαίτης για χάρη της Ελλάδας, ἀλλὰ ἀκούει μόνο λόγια σκληρά καὶ ψεύτικες παρηγοριές.

12

Άλλοι, οϊμέ! στη συμφορά σου,
ὄπου ἐχαίροντο πολύ,
«σύρε νά 'βρης τὰ παιδιά σου,
σύρε», ἔλεγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδᾶρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτᾶρι
πὺρ τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

14

Ταπεινότητὴ σου γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλῆ,
σὰν πτωχοῦ πὺρ θυροδέρνει
κι εἶναι βᾶρος του ἢ ζωῆ.

15

Ναί· ἀλλὰ τὴν ἀντιπαλεῦει
κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμη,
πὺρ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανά!

16

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

17

Μόλις εἶδε τὴν ὄρμη σου
ὁ οὐρανός, πὺρ γιὰ τ' ἔχθρους
εἰς τὴ γῆ τὴ μητρική σου
ἔτρεφ' ἄνθια καὶ καρπούς,

18

ἐγαλήνευσε καὶ ἐχύθη
καταχθόνια μία βοῆ
καὶ τοῦ Ρήγα σου ἀπεκρίθη
πολεμόκραχτη ἢ φωνή.

19

ὄλοι οἱ τόποι σου σ' ἐκράξαν
χαιρετώντας σε θερμά,
καὶ τὰ στόματα ἐφώναξαν,
ὄσα αἰσθάνετο ἢ καρδιά.

20

Ἐφώναξαν ὡς τ' ἀστέρια
τοῦ Ἰονίου καὶ τὰ νησιά,
καὶ ἐσηκώσανε τὰ χέρια,
γιὰ νὰ δείξουνε χαρά,

21

μ' ὄλον πὺρ 'ναι ἀλυσωμένο
τὸ καθένα τεχνικὰ
καὶ εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
ἔχει: ψεύτρα Ἐλευθεριά.

Φεβρουάριος - February

Η Ελευθερία ταπεινωμένη, μόνη με τις αναμνήσεις της περασμένης δόξας περιδιαβαίνει τη γη των προγόνων της, βρίσκοντας εκεί παρηγοριά.

Ο ποιητής υπενθυμίζει στους Έλληνες και τους ξένους, το πόσο άθλια και σκληρή είναι η σκλαβιά και επομένως πόσο δίκαιος και επιβεβλημένος ο αγώνας για την αποτίναξη του τυραννικού ζυγού.

Και να! Οι Έλληνες αφυπνίζονται. Ἦρθε η ώρα να ελευθερώσουν την πατρίδα τους, να βάλουν τέλος στους αιώνες της φρικτής υποδούλωσης. Μέσα από την απόλυτη τρομαγμένη σιωπή που απλώνονταν παντού, ξαφνικά γίνεται το ξέ-

σπασμα. Οι Έλληνες υμνοῦν και πάλι την Ελευθερία, την καλοῦν να προβάλλει αντρειωμένη.

Εἶναι η αγέρωχη, γενναία Ελευθερία η Ελλάδα, που ξαναβρήκε την αξιοπρέπειά της, τη δύναμή της. Κάθε τέκνο της αντιπαλεύει τώρα με ορμή για τα δικάια του.

Η εμφάνιση της Ελευθερίας προκαλεί μεγάλη χαρά και συγκίνηση.

Ο πρώτος που σκιρτά στο πέρασμά της είναι ο Ρήγας Φεραίος. Όλοι οι τόποι, όλα τα στόματα την χαιρετοῦν.

Ακολουθούν και την χαιρετίζουν τα «αλυσωμένα» Ιόνια νησιά, που στεναίνουν κάτω από την Αγγλική κυριαρχία, «προστασία».

Έργο του Παναγιώτη Γράββαλου αφιερωμένο στο έργο του Σολωμού.

22

Γκαρδιακά χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
ποῦ τὴν ἔδεναν κι αὐτή.

23

Ἄπ' τὸν πύργο του φωνάζει,
σὰ νὰ λέη «σὲ χαιρετῶ»,
καὶ τὴ χήτη του τινάζει
τὸ Λεοντάρι τὸ Ἴσπανό.

24

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο καὶ σέρνει εὐθὺς
κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
τὰ μουγκρίσματα τ' ὀργῆς.

25

Εἰς τὸ κίνημά του δείχνει
πὼς τὰ μέλη εἶν' δυνατὰ
καὶ στοῦ Αἰγαίου τὸ κύμα ρίχνει
μία σπιθόβολη ματιά.

26

Σὲ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη
καὶ τὸ μάτι τοῦ Ἄετοῦ,
ποὺ φτερὰ καὶ νύχια θρέφει
μὲ τὰ σπλάχνα τοῦ Ἴταλοῦ.

27

καὶ σ' ἐσὲ καταγειρμένος,
γιατὶ πάντα σὲ μοσεῖ,
ἔκρωζ', ἔκρωζε ὁ σκασμένος,
νὰ σὲ βλάψῃ, ἂν ἠμπορῆ.

28

Ἄλλο ἐσὺ δὲν συλλογιέσαι
πάρεξ ποὺ θὰ πρωτοπᾶς
δὲν μιλεῖς καὶ δὲν κουνιέσαι
στὲς βρισίεις ὅπου ἀγρικᾶς.

29

σὰν τὸ βράχον ὅπου ἀφήνει
κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνη
εὐκολόσβηστον ἀφρό,

30

ὅπου ἀφήνει ἀνεμοζάλη
καὶ χαλάζι καὶ βροχή
νὰ τοῦ δέρνουν τὴ μεγάλη,
τὴν αἰώνια κορυφή.

31

Δυστυχία του, ὦ δυστυχία του,
ὅποιοι θέλει βρεθῆ
στὸ μαχαίρι σου ἀποκάτου
καὶ σ' ἐκεῖνο ἀντισταθῆ.

32

Τὸ θηρίο, π' ἀνανογιέται
πὼς τοῦ λείπουν τὰ μικρά,
περιορίζεται, πετιέται,
αἷμα ἀνθρώπινο διψᾷ.

33

Τρέχει, τρέχει ὅλα τὰ δάση,
τὰ λαγκάδια, τὰ βουνά,
καὶ ὅπου φθάσῃ, ὅπου περάσῃ
φρίκη, θάνατος, ἐρμιά.

34

ἐρμιά, θάνατος καὶ φρίκη,
ὅπου ἐπέρασε κι ἐσύ·
ξίφος ἔξω ἀπὸ τὴν θήκη
πλέον ἀνδρείαν σοῦ προξενεῖ.

Μάρτιος - March

Οἱ Ηνωμένες Πολιτεῖες καὶ τὸ λιοντάρι τῆς Ἰσπανίας, χairoνται καὶ χαιρετοῦν τὴν Ἐλευθερία. Θυμοῦνται τοὺς δικoὺς τοὺς πρόσφατους ἀγῶνες γιὰ τὴν κατὰκτησή της. Ἡ Ἀγγλία ξαφνιαζέται ἀπὸ τὴν ἀπότομη τροπὴ τῶν γεγονότων, ἐνῶ ὁ καγκελάριος Μέτερνιχ παρομοιάζεται με αετό.

Στὴν συνέχεια γίνεται ἀναφορὰ στὶς χῶρες ἐκεῖνες, Ρωσία, Ἀγγλία καὶ Αυστρία, ποὺ ἀντιπαρατάχτηκαν στὸν ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Τούρκοι με φτερά καὶ νύχια

ἀγριοῦ θηρίου πιστεύουν, ὅτι μποροῦν νὰ βλάψουν, νὰ καταπνίξουν τῆς ἐπανάστασης τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἐλευθερία ἀδιάφορη γιὰ τὸ μῖσος καὶ τὶς ἀντιδράσεις τοὺς, μοιάζει με τὸ βράχο, ποὺ περιφρονεῖ τὸν πρόσκαιρο θυμὸ τοῦ θαλασσινοῦ νεροῦ. Περιφρονεῖ ὅποιοι θέλει νὰ τὴ βλάψῃ.

Παρομοιάζεται με τὴν οργὴ θηρίου, ποὺ τοῦ πήραν τὰ μικρά του. Ερημιά καὶ θάνατο σκορπά στο θυελλώδες πέρασμά της, ἀγριεὺει σε ὅποιοι ἀνιστέκεται στὸ ἔργο της.

Σημαία τοῦ Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας με τὰ σύμβολα «εφοδιαστικοῦ ἱερέως» τῆς Φιλικῆς εταίρειας. Φέρει τὸν ἱερό δεσμό με τὶς 16 στήλες, σταυρὸν ἐντὸς κλάδων ἐλαίας καὶ λογοφόρους σημαίες με τὰ γράμματα Η ΕΑ (Ἐλευθερία) Η ΘΣ (Θάνατος). Τὴ σημαία αὐτὴ ποὺ σχεδίασε ὁ Παλαιὸν Πατρῶν

Γερμανός, ὕψωσε ὁ Γεώργιος Σισίης τὸ 1821 στὴν Ἠλιδα.

35

Ἴδου ἔμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
νὰ τῆς ρίψης πιθυμᾶς.

36

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
δείχνει πάντα ὅπως νικεῖ,
καὶ ὡς εἶναι ἄρματα γεμάτη
καὶ πολέμιαν χλαλοή.

37

Σοὺ προβαίνουνε καὶ τρίζουν,
γιὰ νὰ ἰδῆς πὼς εἶν' πολλὰ
δὲν ἀκοῦς ποὺ φοβερίζουν
ἄνδρες μύριοι καὶ παιδιά;

38

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
θὰ σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά,
γιὰ νὰ κλαύσετε τὰ σώματα,
ποὺ θὲ ναῦρη ἢ συμφορά.

39

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

40

Γιατί ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη;
λίγα τὰ αἵματα γιατί;
τὸν ἐχθρὸ θωρῶ νὰ φύγη
καὶ στὸ κάστρο ν' ἀνεβῆ.

41

Μέτρα! εἶν' ἄπειροι οἱ φευγάτοι,
ὅπου φεύγοντας δειλιοῦν·
τὰ λαβώματα στὴν πλάτη
δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν.

42

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
τὴν ἀφεύγατη φθορά·
νά, σᾶς φθάνει ἀποκριθῆτε
στῆς νυκτὸς τῆ σκοτεινιά.

43

Ἀποκρίνονται, καὶ ἡ μάχη
ἔτσι ἀρχίζει, ὅπου μακριὰ
ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
ἀντιβούριζε φοβερὰ.

44

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,
ἀκούω σμίξιμο σπαθίων,
ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

45

Ἄ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη
ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγένη
πάρεξ θάνατου πικρός.

46

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
τοῦ πολέμου, καὶ οἱ καπνοί,

47

καὶ οἱ βροντές, καὶ τὸ σκοτάδι,
ὅπου ἀντίσκοφτε ἢ φωτιά,
ἐπαράσταιναν τὸν ἕδη
ποῦ ἀκαρτέρειε τὰ σκυλιά.

Ἀπρίλιος - April

Ἀναφορά στὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς

Ἡ μάχη τῆς Τριπολιτσᾶς, τὸ πρῶτο μεγάλο ἐπίτευγμα τῶν Ελλήνων καὶ ἡ καταστροφικὴ ἥττα τῶν Τούρκων, περιγράφεται με ρεαλισμό, γλαφυρότητα καὶ με πολλές δυνατές εικόνες.

Ἡ θεὰ Ἐλευθερία ἀτρόμητη, εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ξεκινήσει τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ρίξει τὸ ἀστροπελέκι τῆς. Δὲν φοβάται τις υπέρμετρες δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἶναι σίγουρη γιὰ τὴ μεγάλη νίκη τῆς.

Ἡ μάχη ἀνάβει, βροντᾶ τὸ τουφέκι, ἀστράφτει καὶ κόβει τὸ σπαθί. Οἱ ἐχθροὶ τρέχουν νὰ κρυφτοῦν στο κάστρο. Ἡ φοβερὴ μάχη συνεχίζεται καὶ τὴ νύχτα. Ἀκούγονται «κούφια τὰ τουφέκια» ἀκούγεται «σμίξιμο σπαθίων», ξύλα, πελέκια τρίξιμο δοντιῶν.

Τὸ πεδίο τῆς μάχης παραπέμπει σὲ εἰκόνα ἀπὸ τὸν Ἄδη. Κραυγές, φωτιές, θάνατος παντοῦ.

Σημαία λευκή με κυανὸ σταυρὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἐπανάστασης. Διαστ.: 1,96x1,30 μ.

48

τ' ἀκαρτέρειε. ἐφαίνοντ' ἴσκιοι
ἀναρίθμητοι γυμνοί,
κόρες, γέροντες, νεανίσκοι,
βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί.

49

Ἵλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
μαύρη ἢ ἐντάφια συντροφιά,
σὺν τὸ ροῦχο ὀποῦσκεπάζει
τὰ κρεββάτια τὰ στερνά.

50

Τόσοι, τόσοι ἀνταμωμένοι
ἐπετιοῦντο ἀπὸ τῆ γῆ,
ὅσοι εἶν' ἄδικα σφαγμένοι
ἀπὸ τούρκικην ὀργή.

51

Τόσα πέφτουνε τὰ θέρι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς·
σχεδὸν ὅλα ἐκεῖα τὰ μέρη
ἐσκεπάζοντο ἀπ' αὐτούς.

52

Θαμποφέγγει κανέν' ἄστρο,
καὶ ἀναδεύοντο μαζί,
ἀναβαίνοντας τὸ κάστρο
μὲ νεκρώσιμη σιωπή.

53

Ἔτσι χάμου εἰς τὴν πεδιάδα,
μὲς στὸ δάσος τὸ πυκνό,
ὅταν στέλνη μίαν ἀχνάδα
μισοφέγγαρο χλωμό,

54

ἐὰν οἱ ἄνεμοι μὲς στ' ἄδεια
τὰ κλαδιά μουγκοφουσοῦν,
σειοῦνται, σειοῦνται τὰ μαυράδια,
ὅπου οἱ κλώνοι ἀντικτυποῦν.

55

Μὲ τὰ μάτια τοὺς γυρεύουν
ὄπου εἶν' αἵματα πηχτά,
καὶ μὲς στ' αἵματα χορεύουν
μὲ βρυχίσματα βραχνά,

56

καὶ χορεύοντας μανίζουν
εἰς τοὺς Ἑλληνας κοντά,
καὶ τὰ στήθια τοὺς ἐγγίζουν
μὲ τὰ χέρια τὰ ψυχρά.

57

Ἐκεῖδ' τὸ ἐγγίσμα πηγαίνει
βαθιά μὲς στὰ σωθικά,
ὄθεν ὄλη ἢ λύπη βγαίνει,
καὶ ἄκρα αἰσθάνονται ἀσπλαγνιά.

58

Τότε αὐξαίνει τοῦ πολέμου
ὁ χορὸς τρομακτικά,
σὺν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
στοῦ πελάου τῆ μοναξιά.

59

Κτυποῦν ὄλοι ἀπάνου κάτου·
κάθε κτύπημα πὺ ἐβγῆ
εἶναι κτύπημα θανάτου,
χωρὶς νὰ δευτερωθῆ.

60

Κάθε σῶμα ἰδρώνει, ρέει
λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ
ἀπ' τὸ μῖσος πὺ τὴν καίει
πολεμάει νὰ πεταχθῆ.

61

Τῆς καρδίας κτυπίες βροντᾶνε
μὲς στὰ στήθια τοὺς ἀργά,
καὶ τὰ χέρια ὀπὸν χουμᾶνε
περισσότερο εἶν' γοργά.

Μάιος - May

Ὁ Σολωμὸς μέσα στη νύχτα παρεμβάλλει μια ἐξοδο σκιῶν. Εἶναι οἱ «ἴσκιοι ἀναρίθμητοι γυμνοί, κόρες, γέροντες, νεανίσκοι, βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί». Εἶναι οἱ ἐπὶ τόσα χρόνια, ἀδίκως σφαγμένοι ἀπὸ τούρκικην ὀργή Ἕλληνες, που στήνουν μακάβριο χορὸ ἀνάμεσα στο χυμένο αἷμα των αγωνιστῶν. Με τὰ ψυχρά τοὺς χέρια, ἀγγίζουσιν τὰ στήθια των Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ζητώντας ἐκδίκηση γιὰ τὰ μαρτύρια που υπέστησαν τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Σημαία κυανὴ με λευκὸ σταυρό, ἀπὸ τὶς πρῶτες τοῦ Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας.

Δεξιά: Ἐπίστεψη σημαίας τοῦ Ἀγῶνα.

Οἱ Ἕλληνες παίρνοντας θαρρεῖς δύναμη ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀγγιγμὰ, ρίχνονται με μεγαλύτερη ορμὴ καὶ πάθος στη μάχη. «Αὐξαίνει τοῦ πολέμου ὁ χορὸς τρομακτικά». Κάθε χτύπημά τους χωρὶς νὰ «δευτερωθῆ», εἶναι χτύπημα θανάτου.

62
Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
οὐδὲ πέλαο, οὐδὲ γῆ·
γι' αὐτοὺς ὅλους τὸ πᾶν εἶναι
μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

63
Τόση ἢ μάνητα καὶ ἡ ζάλη,
ποὺ στοχάζεσαι, μὴ πῶς
ἀπὸ μία μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
δὲν μείνη ἕνας ζωντανός.

64
Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
πῶς θερίζουνε ζωές!
Χάμου πέφτουνε κομμένα
χέρια, πόδια, κεφαλές,
65

καὶ παλάσκες καὶ σπαθία
μὲ ὄλοσκόρπιστα μυαλά,
καὶ μὲ ὄλόσχιστα κρανία
σωθικὰ λαχταριστά.
66

Προσοχὴ καμία δὲν κάνει
κανεῖς, ὄχι, εἰς τὴ σφαγὴ
πᾶνε πάντα ἐμπρός. Ὡ! φθάνει,
φθάνει ἕως πότε οἱ σκοτωμοί;
67

Ποῖος ἀφήνει ἐκεῖ τὸν τόπο,
πάρεξ ὅταν ξαπλωθῆ;
Δὲν αἰσθάνονται τὸν κόπο
καὶ λὲς κι εἶναι εἰς τὴν ἀρχή.
68

Ὀλιγόστευαν οἱ σκύλοι,
καὶ «Ἀλλά» ἐφώναζαν, «Ἀλλά»
καὶ τῶν χριστιανῶν τὰ χεῖλη
«φωτιά» ἐφώναζαν, «φωτιά».

69
Λεονταρόψυχα ἐκτυπιοῦντο,
πάντα ἐφώναζαν «φωτιά»,
καὶ οἱ μιανοὶ κατασκορπιοῦντο,
πάντα σκούζοντας «Ἀλλά».

70
Παντοῦ φόβος καὶ τρομάρα
καὶ φωνὲς καὶ στεναγμοί·
παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρα,
καὶ παντοῦ ξεψυχιμοί.

71
Ἦταν τόσοι! πλέον τὸ βόλι
εἰς τ' αὐτιά δὲν τοὺς λαλεῖ.
Ὅλοι χάμου ἐκείτοντ' ὅλοι
εἰς τὴν τέταρτην αὐγὴ.

72
Σὰν ποτάμι τὸ αἶμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά,
καὶ τὸ ἀθῶο χόρτο πίνει
αἶμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.
73

Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἀέρι,
δὲν φυσᾶς τώρα ἐσὺ πλιὸ
στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι
φύσα, φύσα εἰς τὸ Σταυρό.
74

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά!

Ιούνιος - June

Ἡ μάνητα καὶ ἡ ζάλη των αγωνιστῶν εἶναι τέτοια, που το πεδίο τῆς μάχης γεμίζει σκοτωμένα διαμελισμένα σώματα καὶ ὅπλα.

«Ὡ! Φθάνει, φθάνει, ἕως πότε οἱ σκοτωμοί» φωνάζει με φρίκη ὁ ποιητής, ἀλλὰ δὲν τον ἀκούει κανεῖς. Εξακολουθοῦν νὰ πολεμοῦν λὲς καὶ εἶναι ἀκόμα στὴν ἀρχή. Οἱ Τούρκοι κυνηγημένοι επικαλοῦνται τὴ βοήθεια τοῦ

Ἀλλάχ. Οἱ Ἕλληνες ἀπαντοῦν με φωτιά. Ὁ εχθρὸς παθαίνει πανωλεθρία. Το αἶμα τοῦ ποτάμι κυλάει στα λαγκαδία καὶ το πίνει το χορτάρι σαν δροσιά.

Επισφράγιση τῆς ἡττας των Τούρκων, ὁ Σταυρὸς που υψώνεται, στὴ θέση τοῦ μισοφέγγαρου, στα τεῖχη τῆς Τριπολιτσάς.

Ἡ ἐπικὴ μάχη τελειώνει με χαιρετισμὸ στὴν ἀνδρειωμένη Ἑλευθερία.

Σχεδιάγραμμα τῆς τρίχρωμης σημαίας τῆς «Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας» που πρότεινε ὁ Ρήγας Φεραίος.

75

Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καὶ οἱ κάμποι
δὲν λάμπ' ἥλιος μοναχὰ
εἰς τοὺς πλάτανους, δὲν λάμπει
εἰς τ' ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά·

76

εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
τώρα ἀθῶα δὲν ἀντηχεῖ
τὰ λαλήματα ἢ φλογέρα,
τὰ βελάσματα τὸ ἀρνί·

77

τρέχουν ἄρματα χιλιάδες
σὰν τὸ κῦμα εἰς τὸ γιालὸ
ἄλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλικαράδες
δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

78

Ὦ τρακόσιοι! σηκωθῆτε
καὶ ξανάλθετε σ' ἐμᾶς·
τὰ παιδιά σας θέλ' ἰδῆτε
πόσο μοιάζουνε μ' ἐσᾶς.

79

Ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται,
καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται
κι ὅλοι χάνουνται ἀπ' ἐδῶ.

80

Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
πεῖναν καὶ θανατικὸ
ποῦ σὲ σχῆμα ἐνὸς σκελέθρου
περπατοῦν ἀντάμα οἱ δυό·

81

καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάρια
ἀπεθαίνανε παντοῦ
τὰ θλιμμένα ἀπομεινάρια
τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.

82

Καὶ ἐσὺ ἀθάνατη, ἐσὺ θεία,
ποῦ ὅ,τι θέλεις ἤμπορεῖς,
εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
ματωμένη περπατεῖς.

83

Στῆ σκιά χεροπιασμένες,
στῆ σκιά βλέπω κι ἐγὼ
κρिनοδάκτυλες παρθένες,
ὅπου κάνουνε χορό·

84

στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
ὠραία μάτια ἐρωτικά,
καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, ὀλόχρυσα μαλλιά.

85

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
πὼς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριᾶς.

86

Μὲς στὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγοῦδια
σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

87

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Ιούλιος - July

Ο ποιητὴς καταγράφει τὴν καταστροφή τοῦ Δράμαλη στα Δερβενάκια. Το ἥρεμο, εἰδυλλιακὸ, βουκολικὸ τοπίο, μεταβάλλεται σε τοπίο μάχης, ὅπου οἱ χιλιάδες στρατιῶτες τοῦ Δράμαλη συγκρούονται με τοὺς κατὰ πολὺ λιγότερους Ἕλληνες.

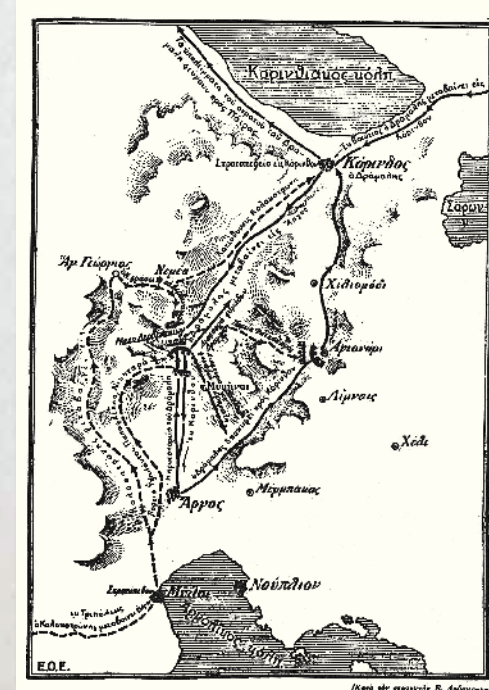
Καλεῖ τοὺς τριακόσιους τοῦ Λεωνίδα, να ἐρθοῦν να δουν τα παιδιά τους, τοὺς απογόνους τους, τοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστές τοῦ 1821.

Ο εχθρὸς ἀναγκάζεται να κλειστεῖ για να γλυτώσει στο κάστρο

τῆς Κορίνθου, ὅπου τον θερίζει ἡ πείνα καὶ ἡ ἀρρώστια.

Στον κάμπο ἔχουν μείνει τα ἀπομεινάρια τῆς εχθρικής στρατιάς. Ἀνάμεσά τους περιφέρεται ἀθάνατη, θεϊκὴ ἡ Ἐλευθερία ματωμένη.

Ο ποιητὴς οραματίζεται τὴν ἐλεύθερη ζωὴ που ἀνατέλλει. Βλέπει ὀμορφες κρिनοδάκτυλες «ἐν χορῶ» παρθένες. Ἀγαλλιάζει στὴ σκέψη, ὅτι οἱ γυναῖκες θα γεννοῦν πια ἐλεύθερα παιδιά. Τέτοια εἶναι ἡ χαρὰ του, που σαν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνεῖ φιλελεύθερα τραγοῦδια.

Ἡ μάχη τῶν Δερβενακίων.

Αύγουστος - August

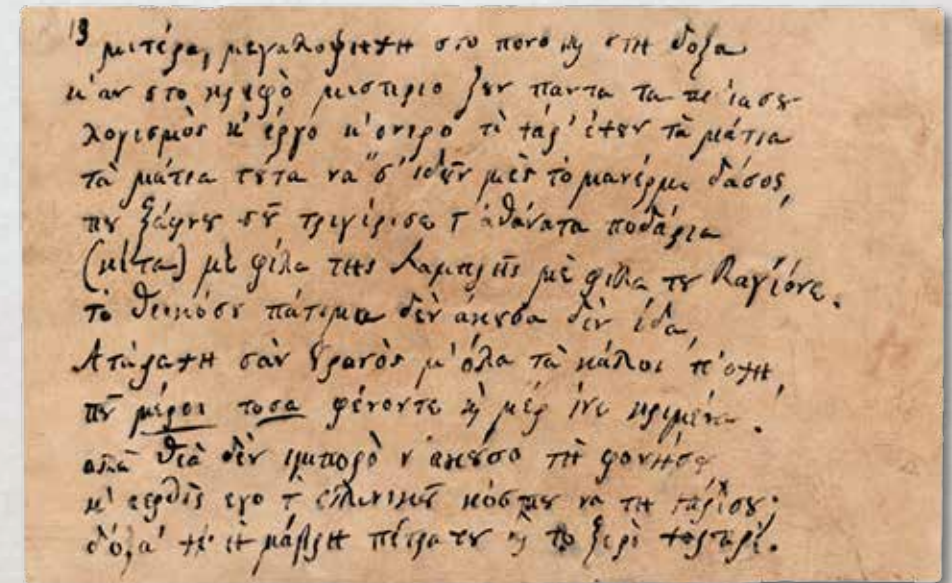

Ο ποιητής εξιστορεί την πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου.

Η Ελευθερία πηγαιίνει στο Μεσολόγγι ανήμερα των Χριστουγέννων. Στην ιερά γη την υποδέχεται η Θρησκεία. Ελευθερία και Θρησκεία ασπάζονται και πηγαιίνουν στην εκκλησία. Απέξω ακούγο-

νται ποδοβολητά και όπλα του εχθρού.

Η Ελευθερία με μιας θεριεύει, θυμίζει στους εχθρούς, ότι σαν σήμερα γεννήθηκε ο Χριστός, ο λυτρωτής του κόσμου, και προφητεύει την καταστροφή τους. Τώρα πια η Θεία Δίκη απειλεί τους άπιστους.

Χειρόγραφο με στίχους από το έργο του Σολωμού «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι».

88 Πήγες εις τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέρα ποῦ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

89 Σοῦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
ἢ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό,

90 «σ' αὐτό», ἐφώναξε, «τὸ χῶμα
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά»·
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

91 Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
γύρω γύρω τῆς πυκνώνει
ποῦ σκορπάει τὸ θυμιατό.

92 Ἀγρικαίει τὴν ψαλμωδία
ὅπου ἐδίδαξεν αὐτή·
βλέπει τὴ φωταγωγία
στοὺς ἀγίους ἐμπρὸς χυτή.

93 Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ ποῦ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολή,
κι ἄρματ', ἄρματα ταραάζουν;
Ἐπετάχτηκες Ἐσύ.

94 Ἄ! τὸ φῶς, ποῦ σὲ στολιζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ·

95 λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

96 Τὸ σπαθὶ σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατάς,

σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾷς·

97 μὲ φωνὴ ποῦ καταπέθει
προχωρώντας ὀμιλεῖς·
«Σήμερ', ἄπιστοι, ἐγεννήθη,
ναί, τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής».

98 Αὐτὸς λέγει... «Ἀφοκρασθῆτε
Ἐγὼ εἶμ' Ἄλφα, Ὡμέγα ἐγώ·
πέστε, ποῦ θ' ἀποκρυφθῆτε
ἐσεῖς ὅλοι, ἂν ὀργισθῶ;

99 »Φλόγα ἀκοίμητὴν σας βρέχω,
ποῦ μ' αὐτὴν ἂν συγκριθῆ
κείνη ἢ κάτω ὅπου σας ἔχω
σὰν δροσιὰ θέλει βρεθῆ.

100 »Κατατρώγει, ὡσὰν τὴ σχίζα,
τόπους ἄμετρα ὑψηλοῦς,
χῶρες, ὄρη ἀπὸ τὴ ρίζα,
ζῶα καὶ δένδρα καὶ θνητούς,

101 »καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει,
καὶ δὲν σῶζεται πνοή,
πάρεξ τοῦ ἀνέμου ποῦ πνέει
μὲς στὴ στάχτη τὴ λεπτή».

102 Κάποιος ἤθελε ἐρωτήσῃ:
τοῦ θυμοῦ του εἶσαι ἀδελφή;
Ποῖος εἶν' ἄξιος νὰ νικήσῃ
ἢ μ' ἐσὲ νὰ μετρηθῆ;

103 Ἡ γῆ αἰσθάνεται τὴν τόση
τοῦ χεριοῦ σου ἀνδραγαθία,
ποῦ ὅλην θέλει θανατώσῃ
τὴ μισόχριστη σπορά.

104 Τὴν αἰσθάνονται, καὶ ἀφρίζουν
τὰ νερά, καὶ τ' ἀγρικῶ
δυνατὰ νὰ μουρμουρίζουν
σὰν νὰ ρυάζετο θηριό.

Σεπτέμβριος - September

- 105 Κακορίζικοι, πού πάτε
του Ἀχελώου μὲς στή ροή,
καὶ πιδέξια πολεμάτε
ἀπὸ τὴν καταδρομὴ
- 106 ν' ἀποφύγετε! τὸ κῦμα
ἔγινε ὄλο φουσκωτό·
ἐκεῖ εὐρήκατε τὸ μνήμα
πρὶν νὰ εὐρήτε ἀφανισμό.
- 107 Βλασφημᾶει, σκούζει, μουγκρίζει
κάθε λάρυγγας ἐχθροῦ,
καὶ τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
τὲς βλασφήμιες τοῦ θυμοῦ.
- 108 Σφαλερὰ τετραποδίζουν
πλήθος ἄλογα, καὶ ὀρθὰ
τρομασμένα χλιμτρίζουν
καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.
- 109 Ποῖος στὸν σύντροφον ἀπλώνει
χέρι, ὡσὰν νὰ βοηθηθῆ·
ποῖος τὴ σάρκα του δαγκώνει,
ὅσο ὅπου νὰ νεκρωθῆ·
- 110 κεφαλῆς ἀπελπισμένες
μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
γιὰ τὴν ὕστερη φορά.
- 111 Σβητάει -αὐξάνοντας ἡ πρώτη
τοῦ Ἀχελώου νεροσυρμή-
τὸ χλιμίτρισμα, καὶ οἱ κρότοι
καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.
- 112 Ἔτοι ν' ἄκουα νὰ βουίξῃ
τὸν βαθὺν Ὠκεανό,
καὶ στὸ κῦμα του νὰ πνίξῃ
κάθε σπέρμα Ἀγαρηνό.
- 113 Καὶ ἐκεῖ ποῦναι ἡ Ἁγία Σοφία,
μὲς στοὺς λόφους τοὺς ἐπτά,
ὄλα τ' ἄψυχα κορμιά,
βραχοσύντριφτα, γυμνά,
- 114 σωριασμένα νὰ τὰ σπρώξῃ
ἡ κατάρα τοῦ Θεοῦ,
κι ἀπ' ἐκεῖ νὰ τὰ μαζώξῃ
ὁ ἀδελφός του Φεγγαριοῦ.
- 115 Κάθε πέτρα μνήμα ἄς γένη,
καὶ ἡ Θρησκεία κι ἡ Ἐλευθεριά
μ' ἀργοπάτημα ἄς πηγαίνῃ
μεταξύ τους, καὶ ἄς μετρᾷ.
- 116 Ἐνα λείψανο ἀνεβαίνει
τεντωτό, πιστομητό,
κι ἄλλο ξάφνου κατεβαίνει
καὶ δὲν φαίνεται καὶ πλιό.
- 117 Καὶ χειρότερα ἀγριεῦει
καὶ φουσκώνει ὁ ποταμός·
πάντα πάντα περισσεῦει
πολυφλοίσβισμα καὶ ἀφρός.
- 118 Ἄ! γιατί δὲν ἔχω τώρα
τὴ φωνὴ τοῦ Μωυσῆ;
Μεγαλόφωνα, τὴν ὥρα
ὅπου ἐσβηοῦντο οἱ μισητοί,
- 119 τὸν Θεὸν εὐχαριστοῦσε
στοῦ πελάου τὴ λύσσα ἐμπρός,
καὶ τὰ λόγια ἠχολογοῦσε
ἀναρίθμητος λαός·
- 120 ἀκλουθαίει τὴν ἁρμονία
ἡ ἀδελφή του Ἀαρών,
ἡ προφήτισσα Μαρία,
μ' ἓνα τύμπανο τερπνόν,
- 121 καὶ πηδοῦν ὄλες οἱ κόρες
μὲ τς ἀγκάλες ἀνοικτές,
τραγουδώντας, ἀνθοφόρες,
μὲ τὰ τύμπανα κι ἐκειές.
- 122 Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Η Θεϊκὴ οργὴ ἀφανίζει τοὺς ἐχθροὺς,
που ρίχνονται στα νερά του Ἀχε-
λώου γιὰ νὰ σωθοῦν. Ἡ βουή του νε-
ροῦ μπερδεύεται με τὶς φωνές των
πνιγμένων ἀνθρώπων καὶ ζώων. Το
νερό σκεπάζει τὰ νεκρά κορμιά.

Μπροστά σε αὐτὴ τὴ 'βιβλική' κα-
ταστροφὴ, ὁ Σολωμός θυμάται τον

καταποντισμὸ των Αἰγυπτίων στὴν
Ερυθρὰ Θάλασσα καὶ τοὺς ὕμνους με
τοὺς οἰοῦς ἡ Μαριάμ ευχαρίστησε
το Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρία των Εβραίων.

Εδῶ συμπληρώνεται τὸ τρίπτυχο
Πατρίδα-Ἐλευθερία-Θρησκεία, πάνω
στο οἰοῦ βασίζεται ὄλο το εἶναι καὶ
ἡ ποιήσῃ του Σολωμοῦ.

Σημαία του Αγώνα της Ανεξαρτησίας με παράσταση του Αγίου Γεωργίου.
Ἐχει σταυρό με τὸ IC XC N K καὶ τον Προφήτη Ἡλία. Ἀνήκε στον αγωνιστὴ
Ἡλία Μπισμπίνη, ἀπὸ τον Μυστρά. Διαστ.: 1,17x1,25 μ.

123

Εἰς αὐτήν, εἶν' ξακουμένο,
δὲν νικίεσαι ἐσὺ ποτέ·
ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ξένο
καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

124

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
κύματ' ἄπειρα εἰς τὴ γῆ,
μὲ τὰ ὁποῖα τὴν περιζώνει
κι εἶναι εἰκόνα σου λαμπρή.

125

Μὲ βρυχίσματα σαλεύει,
ποὺ τρομάζει ἡ ἀκοὴ
κάθε ξύλο κινδυνεύει
καὶ λιμῶνα ἀναζητεῖ.

126

Φαίνεται' ἔπειτα ἡ γαλήνη
καὶ τὸ λάμπσιμο τοῦ ἡλιοῦ,
καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
τοῦ γλαυκότατου οὐρανοῦ.

127

Δὲν νικίεσαι, εἶν' ξακουμένο,
στὴν ξηρὰν ἐσὺ ποτέ
ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ξένο
καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

128

Περνοῦν ἄπειρα τὰ ξάρτια,
καὶ σὰν λόγγος στριμωχτὰ
τὰ τρεχούμενα κατάρτια,
τὰ ὀλοφούσκωτα πανιά.

129

Σὺ τὲς δυνάμεις σου σπρώχνεις,
καὶ ἀγκαλὰ δὲν εἶν' πολλές,
πολεμώντας ἄλλα διώχνεις,
ἄλλα παίρνεις, ἄλλα καῖς

130

μὲ ἐπιθύμια νὰ τηράξης
δυὸ μεγάλα σὲ θωρῶ,
καὶ θανάσιμον τινάζεις
ἐναντίον τους κεραυνό.

131

Πιάνει, αὐξάινει, κοκκινίζει
καὶ σηκώνει μία βροντή,
καὶ τὸ πέλαο χρωματίζει
μὲ αἱματόχροη βαφή.

132

Πνίγοντ' ὄλοι οἱ πολεμάρχοι
καὶ δὲν μνέσκει ἓνα κορμί·
χάρου, σκιά τοῦ Πατριάρχου,
ποῦ σ' ἐπέταξεν ἐκεῖ.

133

Ἐκρυφόσμιγαν οἱ φίλοι
μὲ τ'ς ἐχθρούς τους τὴ Λαμπρή,
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χεῖλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.

134

Κεῖς τὲς δάφνες ποὺ ἐσκορπίστε
τώρα πλέον δὲν τὲς πατεῖ,
καὶ τὸ χέρι ὅπου ἐφιλήστε
πλέον, ἅ! πλέον δὲν εὐλογεῖ.

135

Ἵλοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
κλαῦστε, κλαῦστε κρεμασμένος
ὡσὰν νᾶτανε φονιάς.

136

Ἔχει ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
π' ὄρες πρῶτα εἶχε γευθεῖ
τ' Ἅγιον Αἷμα, τ' Ἅγιον Σῶμα·
λὲς πὼς θενὰ ξαναβγῆ

137

ἢ κατὰρα ποὺ εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῆ
εἰς ὁποῖον δὲν πολεμήση
καὶ ἤμπορεῖ νὰ πολεμῆ.

138

Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.

Οκτώβριος - October

Η Ελευθερία μεταφέρεται στην ἄλ-
λοτε ἡρεμὴ καὶ ἄλλοτε φουρτου-
νιασμένη θάλασσα. Οἱ Ἕλληνες εἶναι
ἀνίκητοι καὶ στη θάλασσα. Πολλὰ τα
ναυτικά τους κατορθώματα.

Ο Σολωμὸς θωρεῖ μια τούρκικη
αρμάδα νὰ καταδιώκει λιγοστές ελ-
ληνικὲς δυνάμεις. Ὑπαινισσόμενος
τὴν πυρπόληση των τούρκικων πλοί-

ων στη Χίο καὶ Τένεδο, παρουσιάζει
τὴν πάντα παρούσα θεὰ Ελευθερία
«θανάσιμον νὰ τινάζει ἐναντίον τους
κεραυνό».

Ἡ θάλασσα του φέρνει στο νοῦ, το
θάνατο του Πατριάρχου, που ἀφοῦ κρε-
μάστηκε, υβρίστηκε καὶ χλευάστηκε,
το λείψανό του πετάχτηκε στα νερά
του Βοσπόρου.

Σημαῖα των Ψαρῶν με σύμβολα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν ἐπιγραφή
«ΨΑΡΡΑ - ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ».

139

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; Σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἢ θεά.

140

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀρχινᾷ:

141

«Παλληκάρια μου! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

142

»Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τὲς δάφνες σας μαδεῖ.

143

»Μία, ποὺ ὅταν ὠσὰν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
ἄχ! τὸν νοῦν σας τυραννεῖ.

144

»Ἡ Διχόνοια, ποὺ βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερὴ
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

145

»Κεῖο τὸ σκῆπτρο ποὺ σᾶς δείχνει,
ἔχει ἀλήθεια ὠραῖα θωριά·
μὴν τὸ πιᾶστε, γιατί ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

146

»Ἄπὸ στόμα ὅπου φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν 'πωθῆ,
πῶς τὸ χέρι σας κτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

147

»Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
«Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσὸ τους,
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά».

Νοέμβριος - November

Το πότε επικό, διθυραμβικό και πότε λυρικό ύφος του ποιητή, που συναντήσαμε διαδοχικά σε όλους τους προηγούμενους στίχους, δίνει τη θέση του σε ένα ύφος παραινετικό, συμβουλευτικό, διδακτικό.

Η Ελευθερία κοιτάζει με ανησυχία τις δυνάμεις της Ευρώπης, διερωτώμενη για το αν έχουν τη θέληση να επιτρέψουν στους Έλληνες να κατακτήσουν την ελευθερία τους ή αν θα προσπαθήσουν εξαιτίας πολιτικών συμφερόντων να τους σταματήσουν.

Στη συνέχεια αφού υμνεί την παλληκαριά, το θάρρος, το ψυχικό σθένος των Ελλήνων αγωνιστών, τους προειδοποιεί για την εχθρική εκείνη δύναμη, που μένει ανίκητη και «μαδάει» τις δάφνες των κατορθωμάτων τους, τη διχόνοια.

Η Ελευθερία και μέσω

αυτής ο ποιητής, συμβουλεύουν τους Έλληνες να είναι μονιασμένοι, να μην επιτρέψουν στη διχόνοια να μπει ανάμεσα τους καταστρέφοντας, ότι έχουν κατακτήσει. Δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση, λείει χαρακτηριστικά ο ποιητής, το χέρι σας να κτυπάει του αδελφού την κεφαλή.

Δεν πρέπει να δοθεί το δικαίωμα στα ξένα έθνη να πουν, «Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσὸ τους, δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά».

Ο Σολωμός πιστεύει πως η διχόνοια είναι η κατάρα της φυλής μας, ο εμφύλιος σπαραγμός είναι μια χρόνια πληγή, που αποδυναμώνει κάθε προσπάθεια κατάκτησης της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της αυτοδιάθεσης καθώς και την δημιουργία ευνομούμενου κράτους.

Οικόσημο Οικογένειας Σολωμού.

148

»Τέτοια αφήστενε φροντίδα·
όλο τὸ αἷμα ὁποῦ χυθῆ
γιὰ θρησκεία καὶ γιὰ πατρίδα,
ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμῆ.

149

»Στὸ αἷμα αὐτό, ποῦ δὲν πονεῖτε,
γιὰ πατρίδα, γιὰ θρησκεία,
σᾶς ὀρκίζω, ἀγκαλιασθῆτε
σὺν ἀδέλφια γκαρδιακά.

150

»Πόσον λείπει, στοχασθῆτε,
πόσο ἀκόμη νὰ παρθῆ
πάντα ἢ νίκη, ἂν ἐνωθῆτε,
πάντα ἐσᾶς θ' ἀκολουθῆ.

151

»Ὡ ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία!..
Καταστήστε ἓνα σταυρὸ
καὶ φωνάζετε μὲ μία:
Βασιλεῖς, κοιτάξτ' ἐδῶ.

152

»Τὸ σημεῖον ποῦ προσκυνᾶτε
εἶναι τοῦτο, καὶ γι' αὐτὸ
ματωμένους μας κοιτᾶτε
στον ἀγῶνα τὸ σκληρό.

153

»Ἀκατάπανστα τὸ βρίζουν
τὰ σκυλιὰ καὶ τὸ πατοῦν
καὶ τὰ τέκνα του ἀφανίζουν
καὶ τὴν πίστη ἀναγελοῦν.

154

»Ἐξ αἰτίας του ἐσπάρθη, ἐχάθη
αἷμα ἀθῶο χριστιανικό,
ποῦ φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη
τῆς νυκτός: «Νὰ 'κδικηθῶ».

155

»Δὲν ἀκοῦτε ἐσεῖς εἰκόνες
τοῦ Θεοῦ, τέτοια φωνή;
Τώρα ἐπέρασαν αἰῶνες
καὶ δὲν ἔπαυσε στιγμῆ.

156

»Δὲν ἀκοῦτε; εἰς κάθε μέρος
σὺν τοῦ Ἄβελ καταβοᾶ·
δὲν εἶν' φύσημα τοῦ ἀέρος
ποῦ σφυρίζει εἰς τὰ μαλλιά.

157

»Τί θὰ κάμετε; θ' ἀφήστε
νὰ ἀποκτήσωμεν ἐμεῖς
Λευθεριάν, ἢ θὰ τὴν λῦστε
ἐξ αἰτίας Πολιτικῆς;

158

»Τοῦτο ἀνίσως μελετᾶτε,
ἰδοῦ, ἐμπρός σας τὸν Σταυρό·
Βασιλεῖς! ἐλάτε, ἐλάτε,
καὶ κτυπήσετε κι ἐδῶ».

Δεκέμβριος - December

Ἡθεὰ Ελευθερία προτρέπει, ξορκί-
ζει τους Ἕλληνας, στο ὄνομα της
πατρίδας καὶ της θρησκείας, νὰ ἀγκα-
λιαστούν μονιασμένοι σαν ἀδέλφια,
ἀφήνοντας κατὰ μέρος τις διαμάχες.
Ἡ νίκη εἶναι αὐτή που πάντα θα τους
ἀκολουθεῖ ἂν εἶναι ἐνωμένοι.

Τους υπενθυμίζει, ὅτι ὁ ἀγῶνας δὲν
τελείωσε καὶ τους καλεῖ νὰ υψώσουν
τὸ Σταυρὸ ἀπέναντι στις ξένες δυνά-
μεις θυμίζοντάς τους: «ὄλο τὸ αἷμα
ὁποῦ χυθῆ γιὰ
θρησκεία καὶ γιὰ
πατρίδα, ὅμοιαν
ἔχει τὴν τιμῆ».

Οἱ Ευρωπαῖοι
πρέπει νὰ ἀντιλη-
φθοῦν, ὅτι γιὰ τὸ
Σταυρὸ καὶ τὴ θρη-
σκεία χύθηκε αἷμα
χριστιανικό, που
ζητᾶ δικαίωση σαν

τὸ αἷμα τοῦ ἀδικοσκοτωμένου Ἄβελ.

Ἄν ὠστόσο λόγω πολιτικῶν συμφε-
ρόντων, ἐμποδίσουν ἢ ἐπιχειρήσουν
νὰ καταλύσουν τὴν ἐλευθερία της
Ἑλλάδας, τότε οἱ ἴδιοι ἀνάξιοι εἶναι
χριστιανοί, ἀφοῦ με τὴ συμπεριφορὰ
τους χτυποῦν τὸν ἴδιο τὸ Σταυρὸ τοῦ
Χριστοῦ.

Ὅπως ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει ὅλη ἡ
υπόσταση τοῦ Σολωμοῦ βασίζεται
πάνω στο τρίπτυχο Πατρίδα-Ελευ-
θερία -Θρησκεία. Ἡ
βαθιὰ θρησκευτικό-
τητά του, τὸν οδη-
γεῖ νὰ ἀναφερθεῖ ἐκ
νέου στη θρησκεία,
τὴ ἀρχὴ καὶ τὴ βάση
τῶν πάντων, στο τε-
λευταῖο μέρος τοῦ
μεγαλειώδες ἔρ-
γου «Ἕμνος εἰς τὴν
Ελευθεριάν».

Σημαία με ἐπιγραφές ΜΕΘ' ΗΜΩΝ Ο ΘΕΟΣ, ΠΡΩΤΟ ΕΙΤΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
—Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ— IC XC NI KA — EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, Ω ΕΛΛΑΣ.